

კულტურათაშორისი მიმართულებანი ძველი საქართველოს განათლებაში

მახარაშვილი გიორგი

სსიპ წმ. ტბელ აბუსერიძის სახელობის ხიჭაურის სასწავლო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.100>

აბსტრაქტი. კონფერენცია დაფიქსირების, გაკეთებულის შეფასების, გამოცდილების გაზიარების, ახალი იდეების საშუალებად მიმაჩნია. ამ თვალთახედვით გავეცანი თელავის კონფერენციის თემას, თემატიკას და უპირველესი, რაც გამახსენდა, ეს იყო გაიოზ რექტორის მიერ საგანმანათლებლო რეფორმასთან დაკავშირებით უცხოური გამოცდილების შესწავლა და მორგება მისი სასწავლებლის საჭიროებებზე. ერთი მაგალითია: სასწავლო წლის დასასრულს სემინარიელს ევალუბოდა წარმოდგინა ზეპირი მოხსენება საჯაროდ, ღიად ეპასუხა შეკითხვებზე, მხოლოდ ამის შემდეგ ითვლებოდა მომდევნო კურსზე გადასულად. როგორ ჰგავს ეს ფორმა დღევანდელ საკურსო ნაშრომის დაცვას და უფრო უკეთესიცაა.

განცდილმა ვითარებამ გადამაწყვეტინა გამომეკვლია კულტურათაშორის მიმართებათა შემკვიდრეობა ძველი საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში. დასაწყისში ჩავატარე კვლევა კულტურათაშორისი დიალოგების მიმართ სასკოლო საზოგადოების დამოკიდებულების შესასწავლად. კვლევამ მოიცვა ზემო აჭარა: ხულო, ქედა, შუახევი. კვლევის შედეგები მოსალოდნელზე უკეთესი გამოდგა: საოჯახო ტურიზმის განვითარებამ მოითხოვა კულტურათაშორისი ურთიერთობების შესწავლა. ამ მიმართებით დადებით მაგალითად წარმოჩინდა ჩვენს უნივერსიტეტში დაგეგმილი სასწავლო კურსი: „ინტერკულტურული განათლების“ (2012 წლიდან), ხიჭაურის წმინდა გრიგოლ ხანძთელის სკოლის მასწავლებლის ჯ. აბაშიძის პირადი პედაგოგიური პრაქტიკის კვლევა: ინტერკულტურული განათლების პრობლემები. სასწავლო პროექტები „ალ. დიუმა აჭარაში ერთ ოჯახში ოთხი თაობის ცხოვრების შესახებ“.

საკვანძო სიტყვები: კულტურათაშორისი მიმართულებანი ძველი საქართველოს განათლებაში

კვლევის შედეგების რესპოდენტებთან გაცნობის შემდეგ მკაფიოდ გამოვლინდა საჭიროება, „საიდან მოვდივართ“, რათა სწორი გზით ვიაროთ. ეს შემთხვევითი არ ყოფილა. მასწავლებლის დარგობრივი მახასიათებელია: გაცნობიერება იმისა, რომ განათლების მეცნიერებაში დაგროვილი ცოდნა მისი პედაგოგიური საქმიანობის ამოსავალია. ამ მიმართებით კულტურათაშორისი მიმართებების შესახებ დაგროვილი ცოდნის თანამედროვე გადასახედიდან წარმოჩენა სასარგებლოა კეთილგანწყობილი, მშვიდობიანი სასწავლო გარემოს შესაქმნელად, განსაკუთრებით იმ რეგიონში, სადაც სხვადასხვა აღმსარებლობის, სხვადასხვა კულტურის ადამიანები ცხოვრობენ და სწავლობენ.

ძველ საქართველოში კულტურათაშორისი მიმართებების შესწავლისა და ანალიზისთვის სამაგიდე კვლევის მეთოდის გამოყენებით განვიხილეთ მოსაზრებანი, რომელთაც გვთავაზობენ შალვა ნუცუბიძე, კორნელი კეკელიძე, სვიმონ ყაუხჩიშვილი, გიორგი თავზიშვილი, სვიმონ გამსახურდია და სხვები.

კვლევის შედეგები დავაჯგუფეთ პრობლემების მიხედვით და კონფერენციის მოხსენების ფორმატის შესაბამისად წარმოვადგენთ მოკლე მიმოხილვით.

სამეცნიერო ხარისხი ძველ საქართველოში. აკადემიკოსი შალვა ნუცუბიძე იკვლევდა ამ პრობლემას საბერძნეთთან მიმართებაში, სადაც არსებობდა სამეცნიერო ხარისხის წოდება: „ფილოსოფოსი“ (მაღალი კვალიფიკაცია“, „იპატოსი“ (ფრიად წარმატებული) „იპატოსი ფილოსოფოსთა“ (წარმატებული ფილოსოფოსი). ეს ბოლო წოდება. ხარისხი ჰქონდა უნივერსიტეტის ხელმძღვანელს. წმინდა მეფე დავით აღმაშენებელი იცნობდა ბერძენთა გამოცდილებას, მაგრამ გელათის აკადემიის სათავეში მყოფი პირისთვის უმაღლესი წოდება/ ხარისხის მიკუთვნების ქართული გზა აირჩია და დააწესა წოდება-ხარისხი „მოჭივართა მოჭივარი“ (მისი დაბალი საფეხური იყო „მოდღვარი“). საგულისხმოა, რომ ტერმინი „მოდღვარი“ სამეცნიერო წოდებიდან შეიცვალა, მაგრამ დღემდე დიდ განათლებას აღნიშნავს.

საქართველოს უნივერსიტეტის დაარსების მეთაურის აკად. ივანე ჯავახიშვილის მიერ შედგენილ საუნივერსიტეტო დებულებაში პროფესორები იწოდებიან „მოდღვართ-მოდღვრებად“.

მოდღვართ-მოდღვარი სამეფო კარზე საპატივცემულო პირი იყო. ვიზიარებთ აკადემიკოს კორნელი კეკელიძის მოსაზრებას, რომ მოდღვართ-მოდღვარი თანამედროვე ტერმინით რომ ვიხმართ, განათლების მინისტრი იყო სახელმწიფოში. ეს მოსაზრება დამადასტურებელია იმისა, რომ ქვეყანაში განათლების საქმეს მაღალი განათლების ხარისხის მქონე პიროვნება განაგებდა.

უცხოური ენების შესწავლა

IV-XI საუკუნეებში ძირითად სასწავლო საგნებში: ქართული მწიგნობრობა, აგიოგრაფია, ფილოსოფია, ჰიმნოგრაფია, ლიტურგიკა, მშობლიური ქვეყნის და უცხოური ქვეყნების მცირე ისტორია, მოძღვრება ადამიანის ბუნების შესახებ შედიოდა უცხო ენა/ენები. (ბერძნული, ლათინური, არაბული, სპარსული). ქართული განათლება ბერძნულ ენას და ბერძნულ ენაზე დაწერილი წიგნების ცოდნასაც მოიცავდა. შალვა ნუცუბიძის კვლევით ბერძნული ენა საერთაშორისო ენად ითვლებოდა და სამონასტრო სკოლებში აუცილებელ შესასწავლელად იყო გათვალისწინებული (დასავლეთ ევროპას რომ შევადართო, იქ არ იციან და არ ასწავლიან უცხო ენას). ცნობილია, რომ ქართულად აღზრდილ იოანე საბანისძეს შეეძლო საუბარში გამოეწვია ბერძნები და საქართველოს სახელით ელაპარაკა.

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ უცხოურ ენაზე სწავლა, უცხოური ფილოსოფიისა და მწერლობის შესწავლა და გადმოღება განურჩევლად არ ხდებოდა. წმინდა გრიგოლ ხანძთელმა, რომელმაც შეისწავლა „სიბრძნენი ამ ქვეყნისანი და გარეშე ფილოსოფოსთა სწავლანი“, „მწიგნობრობაი სწავლა მრავალთა ენისა“, „ძირკვალი განაგდის“ ე.ი. რაც მისაღები არ იყო ეცნობოდა, მაგრამ განზე სტოვებდა, სწავლობდა და ასწავლიდა მხოლოდ კეთილსა. რა მოტივიც არ უნდა ყოფილიყო ამის მიზეზი სერიოზულ გამოცდილებად მოჩანს.

უცხოური სკოლის გამოცდილება

ორატორული ხელოვნების დაუფლება უცხოეთში განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ იყო. ცნობილია ციცერონის შეხედულებანი და კვინტილიანეს 12 ტრაქტატი. რიტორიკულ ხელოვნებაში გაწვრთნა სიტყვაკაზმულობის, ლიტერატურაში, ფილოსოფიაში, იურიდიულ საკითხებზე განსწავლულობას, მსმენელზე ზეგავლენის მოპოვებას გულისხმობდა. გამოიყენებოდა სახალხო კრებაზე, ჯარში, საზოგადოებრივი თავშემყრის ადგილებში, სადაც სიტყვის ძალის გამოყენება აუცილებელი ხდებოდა.

კოლხეთში ფაზისის (ფოთი) მახლობლად არსებული რიტორიკული სკოლის შესახებ ერთადერთი ცნობა ეკუთვნის თემისტოისს (317-388), რომლის მიხედვით მას და მის მამას იქ

მიუღიათ რიტორიკული განათლება. თემისტოსის წერილის მიხედვით კოლხეთის სკოლა თავისი შინაარსით და დანიშნულებით დიდად არ განსხვავდებოდა რომაული რიტორიკული სკოლისგან. ისწავლებოდა ლიტერატურა, ისტორია, მათემატიკის ელემენტები, ფილოსოფია, სასამართლოს საფუძვლები.

აკადემიკოსი სიმონ ყაუხჩიშვილი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ფოთის მახლობლად ისეთი რიტორიკული სკოლის არსებობას, სადაც უცხო ქვეყნის ახალგაზრდებიც სწავლობდნენ.

სახელმძღვანელოები

იოანე ბატონიშვილის „სწავლანის“ წინასიტყვაობაში აღნიშნულია, რომ ასეთი სახის წიგნები საქართველოში მრავლად იყო. (მაგალითად VI საუკუნეში შიო მღვიმელის „სწავლანი მის მიერი“.

VII –X ს ცოდნის მოცულობის, ორგანიზაციის, რომელშიც სახელმძღვანელოებიც შედიოდა არსებობის ხარისხი ეფუძნება იმ პერიოდის ცნობილ პიროვნებათა განათლების დონის მაჩვენებელს.

ვახტანგ VI -ისა და სულხან-საბას თაოსნობით დაწყებული კულტურული საქმიანობის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია ახალი სახელმძღვანელოების შექმნა. გამოვეყოფთ სახელმძღვანელოთა თარგმანის საკითხს: ვახუშტი ბატონიშვილს ლათინურიდან უთარგმნია „მსოფლიო გეოგრაფია“, მაგრამ არ მოსწონებია და მეორედ უთარგმნია რუსულიდან. უწოდა „მსოფლიო გეოგრაფია განწყობილი დახმარებისთვის ღიმნაზიისა და აკადემიისთვის“. წიგნს დაურთო თავისი ხელით შედგენილი რუკები. იწყებოდა ევროპის საერთო აღწერით.

პროფესორ მიხ. შენგელიას კვლევით გელათის აკადემიაში, ასევე როდესაც ევროპაში ისწავლებოდა მედიცინა. გამოიყენებოდა ნათარგმნი „წიგნი სააქიმო“, რომელსაც სავარაუდოდ სახელმძღვანელოს დანიშნულება ჰქონდა.

ქალთა განათლება

წყაროების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ძველ საქართველოში ქართველ ქალთა მონასტრებში კულტურულ საგანმანათლებლო საქმიანობას ეწეოდნენ როგორც საქართველოში, ასევე საზღვარგარეთ. პალესტინაში კაპპათა, რომელიც ბაგრატ მეფის, მეუღლე ბორენას და ქალიშვილს მართას დაუარსებიათ. ასევე განთქმული იყო დელტავას ქართველ დედათა მონასტრები. სადაც კორნელი კეკელიძის გამოკვლევით გადაწერდნენ და ავრცელებდნენ წიგნებს, ეწეოდნენ სააღმზრდელო საქმიანობას. დაცულია წიგნის გადამწერ ბასილის წერილი დელტას მონასტრების მიმართ: „დანო პატიოსანნო, გვედრები გაზრდილი თქვენი ბასილი“.

გამოცდილების გატანა უცხოეთში

მრავალთაგან შევჩერდებით ერთ ინფორმაციაზე, რომელიც მოიპოვა სვიმონ გამსახურდიამ. მონათმფლობელურ საზოგადოებაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა სხეულის ფიზიკურ ვარჯიშს. II საუკუნის პირველ ნახევარში რომის კეისარს ანტონიუს პიუსს ქართველთა მეფე ფარსმანმა, მისმა შვილმა და მხლებელმა თავყრილობაზე წარუდგინეს ფიზიკური ვარჯიში, სანახაობით აღტაცებული ანტონიუსს ფარსმანის ცხენიანი ქანდაკების აღმართვა უბრძანებია.

სამეცნიერო წყაროებში კიდევ საძიებელია კულტურათაშორისი მემკვიდრეობა, რომელზეც თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა დაფუძნებული. განსაკუთრებით ამ მიმართებით ზემო აჭარა, მთლიანად აჭარაში არსებული ვითარების შესწავლა მისი გეოფიზიკური მდგომარეობის გამო არის საშური საქმე. ამჯერად კი წარმოდგენილი მასალების საფუძველზე შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა იმ კულტურათაშორისი

მიმართებების მემკვიდრეობით ღირებულებებზე, რომელიც თანადროულობისთვის ღირებულია.

- ☒ კულტურათაშორისი მიმართებები საგანმანათლებლო საქმიანობაში ძველ საქართველოში აისახება ქართული ლიტერატურის ისტორიის, ფილოსოფიის მკვლევარ-მეცნიერთა ნაშრომებში.
- ☒ უცხოური მწიგნობრობის, ფილოსოფიის, ზოგადად სხვადასხვა შეხედულებების გაცნობა, შესწავლა საჭიროა, მაგრამ იქედან გადმოსაღები და გასაზიარებელია ის, რაც ქვეყნის კულტურის, ტრადიციის ღირებულებების შესაბამისი კეთილად სასარგებლოა.
- ☒ უცხო ენის შესწავლა კომუნიკაციისათვის იმ დონეზე, რომ შესაძლებელი იყოს სიტყვიერ პაექრობაში ჩაბმა ერის და ქვეყნის საჭიროების ზნეკეთილი საქმისთვის.
- ☒ საკუთარი გამოცდილების გატანა უცხოეთში ისეთი სახით, რომ მკაფიოდ ჩანდეს ეროვნული განათლების წარმატებული შედეგი.
- ☒ იცნობდე და სწავლობდე უცხოური სასწავლებლების გამოცდილებას, მაგრამ გადმოიტანო არა სავსებით, არამედ ქართული საგანმანათლებლო საჭიროებებზე მორგებული სიახლით. (მოდღვართ-მოდღვარის წოდება/ხარისხი გელათის აკადემიის ხელმძღვანელისთვის, ნაცვლად ბერძნული „იპატიოსი ფილოსოფოსთა“.
- ☒ ძველ საქართველოს განათლების მეცნიერებაში დაგროვილი გამოცდილება კულტურათაშორისი მიმართებით არის მემკვიდრეობა, რომელიც ხელს უწყობს თანამედროვე საქმიანობას მიზანმიმართულად, ეროვნული ინტერესებით წარმართვას.

ლიტერატურა:

- ს. ყაუხჩიშვილი - ბერძნულ ლიტერატურის ისტორია ტ. II თბილისი 1949.
- შ. ნუცუბიძე - ქართული ფილოსოფიის ისტორია ტ. I თბილისი 1956
- კ. კვეციანი - ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია ტ. I თბილისი 1960
- ს. გამსახურდია - სწავლა-განათლება ძველ საქართველოში თბილისი 1975
- მ. დარჩია - გაიოზ რექტორი

Intercultural relations in the education of ancient Georgia

Makharashvili Giorgi

LSI St. Khichauri Educational University named after Tbel Abuserisdze

Abstract

I consider the conference to be a means of recording, evaluating what has been done, sharing experience, and new ideas. From this point of view, I got acquainted with the theme of the Telavi conference, and the first thing that I remembered was the study of foreign experience related to educational reform by Gaios the Rector and adapting it to the needs of his school.

The experienced situation made me decide to investigate the heritage of intercultural relations in the educational space of ancient Georgia. At the beginning, I conducted a study related to the attitude of the school community towards intercultural dialogues. The study covered Upper Adjara: Khulo,

Keda, Shuakhevi. The results of the research turned out to be better than expected: the development of family tourism required the study of intercultural relations.

Key words: Intercultural relations in the education of ancient Georgia